

Praktika - Techniky kvalitativního dotazování

Čtvrtek od 8:00, liché týdny, dvě vyučovací hodiny

**Vyučující: Mgr. Hana Pacáková (hpacakova@gmail.com),
Mgr. Eva Králová (deroi.eva@gmail.com)**

Kapacita kurzu: max 12studentů

CÍLE KURZU A METODY VÝUKY

Praktika jsou myšlenkově koncipovaná jako metodologický workshop, které má studentům umožnit si zažít, vyzkoušet a osvojit základní techniky kvalitativního dotazování se zaměřením na individuální hloubkové rozhovory, tak jak je v širokém slova smyslu uchopují kvalitativní výzkumná oddělení největších českých výzkumných agentur.

Vyučující mají spíše funkci průvodců než přednášejících: mající praktickou zkušenost se stovkami kvalitativních projektů v oblasti marketingového a sociálněpolitického výzkumu a prostřednictvím těchto praktik by rády studentům předaly část svých zkušeností a dát zpětnou vazbu studentům na jejich často první pokusy kvalitativního dotazování v praxi.

Hlavní zaměření tohoto metodologického workshopu tak bude na část samotného vedení rozhovoru (moderování), kterému se bude věnovat většina praktických cvičení – cílem kurzu je naučit studenty se správně ptát i umět poslouchat. Důležitou částí kurzu bude i sebereflexe vlastní moderace a přístupu k respondentovi (odhalení skrytých očekávání a předpokladů, uvědomování si podvědomého kladení naváděcích a hodnotících otázek apod.).

Toto všechno jsou totiž věci, které se nelze dost dobře naučit čtením knih, ale které je potřeba si postupně zažít, aby si výzkumník uvědomil, jak může v roli moderátora povahu získaných dat ovlivnit jak nesprávným kladením otázek, tak zvolenými technikami: od jednoduchého dotazování a klouzání „po povrchu“ až po sondovací a projektivní techniky, které se noří více do pocitových a hodnotových důvodů prvotních odpovědí respondentů.

Studenti navíc v rámci tohoto kurzu získají možnost seznámit se s konkrétními příklady rozsáhlých kvalitativních šetření realizovaných v prostředí největších českých výzkumných agentur ať už v oblasti marketingového výzkumu, výzkumu médií a sociálně-politického výzkumu (výzkum pro EU: Eurobarometr, výzkum pro neziskový sektor apod.).

V průběhu praktik by také studenti měli postupně získat poměrně ucelený obrázek o tom, co všechno je třeba brát v potaz při přípravě na kvalitativní sběr dat a jak uzpůsobit design výzkumu i formulaci otázek jednotlivým specifickým (typ respondentů, povaha tématu apod.)

Tato praktika jsou velmi vhodný jednak pro studenty, kteří uvažují o využití kvalitativního dotazování svých studentských pracích, tak i pro studenty, kteří uvažují o budoucí práci kvalitativního výzkumníka ve výzkumných agenturách.

PRŮBĚH KURZU A POŽADAVKY NA JEHO UKONČENÍ

Kurz bude probíhat vždy **jednou za 14 dní vždy v liché týdny v rozsahu dvou vyučovacích hodin**, rozdělených na úvodní přednášku k danému tématu a ukázkou jeho praktického řešení v rámci konkrétních výzkumných projektů a na druhou „workshopovou“ část, kde si budou studenti v malých skupinkách sami zkoušet jednotlivé fáze přípravy kvalitativního dotazování a samotné dotazovací techniky.

Předpokládá se účast na přednáškách i seminářích, tolerované budou maximálně 2 absence v průběhu semestru. V případě nemoci je nutno domluvit s vyučujícími individuální doplnění látky. Důraz je kladen na aktivní participaci studentů na seminářích a zapojení se do diskuse.

Studenti by měli v průběhu semestru **zpracovat vlastní dílčí výzkumný problém**, který převedou do **stručného návrhu výzkumu a výzkumných otázek** (1 normostrana), ze kterého vytvoří **návrh diskuzního scénáře** (2-3 normostrany) a provedou **3 krátké pilotních rozhovory**, z nichž pořídí zápisky a sepíše krátkou **esej: reflexi na vlastní vedení rozhovoru** v rozsahu 2-3 normostran s použitím teoretické literatury o vedení rozhovorů.

Jednotlivé části této práce budou odevzdávat postupně v průběhu semestru společně s tím, jak budeme postupovat v probírané látce.

Součástí výsledného hodnocení bude pak i **závěrečná ústní rozprava, která je podmínkou k udělení zápočtu**: rozprava s vyučujícím nad zpracovaným projektem a provedenými rozhovory, v rámci které budeme sledovat zejména schopnost použití základních pravidel dotazování (které budou představeny studentům jak na přednáškách, tak v rámci četby doporučené literatury - předběžný seznam je uvedený v kapitole VII) a na ně napojenou schopnost kritické sebereflexe studenta jakožto kvalitativního výzkumníka/ moderátora.

IV. HODNOCENÍ

Podmínkou splnění kurzu je pravidelná účast na hodinách v průběhu kurzu, možné jsou maximálně 2 absence v průběhu semestru.

Zápočet bude udělen na základě aktivní účasti na hodinách, postupného odevzdávání výše uvedených částí vlastního výzkumného projektu a absolvování závěrečné ústní rozpravy.

Výsledná známka bude sestavena podle následujících kritérií hodnocení:

- A. Aktivní účast na přednáškách a seminářích: 30 %
- B. Průběžné odevzdávání jednotlivých částí semestrální práce a její obsah: 50 %
- C. Závěrečný rozprava: 20 %

OBSAH KURZU

1. Příprava projektu kvalitativního výzkumu

- Na jaké typy výzkumných problémů se hodí kvalitativní výzkum
- Kdy zvolit metodu hloubkových rozhovorů

2. Formulování výzkumného problému, výzkumné otázky a dílčích cílů výzkumu pro metodu hloubkových rozhovorů

- Co všechno dokážeme zjistit touto metodou ve srovnání s ostatními
- Jaké jsou její možnosti a omezení

3. Jak se správně ptát

- Jak pokládat otázku respondentům – několik základních pravidel a tipů
- Chybné formulace otázek a možnosti správné reformulace
- Etika při vedení rozhovoru

4. Fáze rozhovoru

- Jaké fáze má každý individuální rozhovor a jak je v rámci nich potřeba přistupovat k moderaci:
 - i. navození vztahu s respondentem,
 - ii. otevření tématu-úvodní část rozhovoru,
 - iii. průběžná fáze rozhovoru- zjišťování odpovědí dílčí témata,
 - iv. ukončovací fáze rozhovoru

5. Příprava diskuzní osnovy a dalších nástrojů pro dotazování

6. Sondování – jak se dostat při rozhovoru opravdu do hloubky

7. Chyby při provádění rozhovoru a tipy pro práci s respondentem

8. Typy respondentů a jak se na ně naladit a přizpůsobovat formulaci otázek

Specifické cílové skupiny při rozhovorech

- Vedení expertních rozhovorů – v čem jsou „experti“ specifickou cílovou skupinou a jak s nimi správně vést rozhovor
- Představení ostatních specifických cílových skupin při individuálních rozhovorech (děti, teenageři, senioři, manažeři apod.)

9. Projektivní techniky a pomůcky při rozhovorech

- Nástroje, které mohou usnadnit nebo zefektivnit vedení rozhovorů – osa života, kreslení, emoční karty, archetypální karty apod.

O VYUČUJÍCÍCH

Eva Králová vystudovala Sociologii na FSV UK, kterou dokončila v roce 2010 magisterským oborem Aplikovaný sociologický výzkum. V tomto roce se po 8 letech praxe ve výzkumné agentuře se vrátila na svoji alma mater v rámci doktorandského studia, ve kterém se věnuje zejména občanské angažovanosti jedinců ve veřejném prostoru.

Od roku 2007 působí ve výzkumné agentuře TNS Aisa (od roku 2015 i v agentuře Median), primárně na pozici kvalitativního výzkumníka, v rámci které se specializuje zejména na výzkumy životního stylu a online chování české populace, na sociálněpolitické výzkumy (Eurobarometr, neziskový sektor) a na mediální výzkumy pro hlavní české televizní stanice a rádia (Česká televize, Český rozhlas apod.).

Hana Pacáková vystudovala Sociologii na FSV UK, kterou ukončila v roce 2012 magisterským titulem se zaměřením na Dynamiku soudobých společností. V současnosti studuje třetí rok doktorandské studium Sociologie na FSV UK, ve své dizertační práci se zaměřuje na proměny moderní rodiny.

Mimo akademickou sféru působí druhým rokem v mezinárodní agentuře Millward Brown, kde se specializuje na kvalitativní výzkum, zejména v oblasti financí a telekomunikací a metodologicky na online výzkumné metody v kvalitativním výzkumu, zejména na dlouhodobé diskuzní online komunity. Současně má zkušenost s prací v mezinárodní agentuře GfK (zaměřením na oblasti financí a farmacie) a české agentuře NMS Market Research (zaměřením na retail).

POVINNÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

Povinná literatura

SEIDMAN, IRVING, 2005, Technique isn't everything, but it is a lot in Interviewing As Qualitative Research, Teachers College Press

ROULSTON KATHRYN et al., 2003, Learning to interview in the Social in Qualitative Inquiry August 2003 vol. 9

LONGFIELD, KIM, 2004, In-Depth Interviews in PSI/AIDSMark Social Marketing Research Tool Kit 2004

NUNKOOSING, KARL, 2005, The Problems With Interviews in Qualitative Health Research, Vol. 15 No. 5, May 2005

NATASHA MACK, CYNTHIA WOODSONG, KATHLEEN M. MACQUEEN, GREG GUEST, EMILY NAMEY, In-depth interview in Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide 2005 by Family Health International

VOLEK, MARTIN, Mocenská nerovnováha v narativním rozhovoru, 2010

Další doporučená literatura:

- ABELL, JACKIE, ABIGAIL LOCKE, SUSAN CONDOR, STEPHEN GIBSON, CLIFFORD STEVENSON, 2006, "Trying Similarity, Doing Difference: the Role of Interviewer Self-disclosure in Interview Talk with Young People." *Qualitative Research* 6 (2): 221-244.
- BAMBERG, MICHAEL, 2004, "Considering counter narratives." Pp. 351-371. Bambert, Michael, Molly Andrews eds. *Considering Counter Narratives: Narrating, Resisting, Making Sense*. John Benjamins Publishing. ISBN 90-272-2655-X.
- CAST, ALICIA D, 2003, "Power and the Ability to Define the Situation." *Social Psychology Quarterly* 66 (3): 185-201.
- ELWOOD, SARAH A., DEBORAH G. MARTIN, 2000, "'Placing' Interviews: Location and Scales of Power in Qualitative Research." *Professional Geographer* 52 (4): 649-657.
- KANE, EMILY W., LAURA J. MACAULAY, 1993, "Interviewer Gender and Gender Attitudes." *The Public Opinion Quarterly* 57 (1): 1-28.
- Kvale, Steinar. 2002. "Dialogue as Oppression and Interview Research." Presented at the *Nordic Educational Research Association Conference Tallinn, Estonia, March 7-9, 2002*.
- KVALE, STEINAR, 2005, "The Dominance of Dialogical Interview Research." *Impuls* (1)
- LIMERICK, BRIGID, TRACEY BURGESS-LIMERICK, MARGARET GRACE, 1996, "The Politics of Interviewing: Power Relations and Accepting the Gift." *International Journal of Qualitative Studies in Education* 9 (4): 449-460.
- PORTER, ELAINE, SHEILA M NEYSMITH, MARGE REITSMA-STREET, STEPHANIE BAKER COLLINS, 2009, "Reciprocal Peer Interviewing." *International Review of Qualitative Research* 2 (2): 291 – 312.
- WORTHAM, STANTON, KATHERINE MORTIMER, KATHY LEE, ELAINE ALLARD, KIMBERLY DANIEL WHITE, 2011, "Interviews as Interactional data." *Language in Society* 40 (1): 39-50.